

AARBØGER
FOR
NORDISK OLDKYNDIGHED
OG HISTORIE

ANNUAL OF THE ROYAL SOCIETY OF NORTHERN ANTIQUARIES

2006

DET KONGELIGE NORDISKE OLDSKRIFTELSKAB
KØBENHAVN 2009

© 2009 Det Kgl. Nordiske Oldskriftselskab
Frederiksholms Kanal 12
DK-1220 København K.

ISBN 978-87-87483-12-4
ISSN 0084-585X

Redaktion: Poul Otto Nielsen (ansv.) og Ulla Lund Hansen
assisteret af Mads Drevs Dyhrfeldt-Johnsen og Jan Holme Andersen

Udgivet med støtte fra Forskningsrådet for Kultur og Kommunikation

Grafisk tilrettelæggelse, prepress og tryk: Narayana Press, Gylling
Skrift: Minion
Papir: 130 g Chorus Satin

Omslag: Guldbrakteat fra Jørlunde ved Slangerup (o. 500 e.Kr.),
tegnet af H.G.F. Holm ('Fatttig-Holm')

*Alle manuskripter sendes til vurdering hos to anonyme referees,
inden de accepteres til trykning*

All papers are subject to anonymous peer refereeing

*Vor einer möglichen Publikation werden alle Manuskripte
zwei anonymen Referenten zur Begutachtung vorgelegt*

Salg til ikke-medlemmer i kommission hos:

Herm. H. J. Lyng & Søn
Internationalt antikvariat
Silkegade 11
DK-1113 København K.
www.lynge.com
herman@lynge.com

Salg med rabat til medlemmer direkte fra Selskabet
– se bagest i bogen

En skinddragt fra Møgelmose i Jelling

Nye dateringer af oldtidens skinddragter

Af KLAUS EBBESEN

Abstract: Med udgangspunkt i fundet fra Møgelmose i Jelling af en unik skinddragt fra ældre jernalder fremlægges resultaterne af et projekt til AMS ¹⁴C datering af skinddragter fundet i danske moser. Der bringes et katalog over danske skinddragter, hvoraf en række fund nu kan dateres til sten-, bronze- og jernalder.

Tøj på kroppen er en nødvendighed på vore breddegrader. Det gælder for os, såvel som det gjaldt for oldtidsfolkene. Samtidig betyder klimaet, at tøj kun i heldige tilfælde er bevaret til vor tid. Alligevel kender vi netop fra Danmarks oldtid flere fund af oldtidstøj end i så mange andre lande. Her har tekstilerne været genstand for store monografier, skrevet af Margrethe Hald (1950; 1980) og Lise Bender Jørgensen (1986; 1992). Ligeledes har Margrethe Hald lavet en monografisk behandling af oldtids-skoene (Hald 1972). Derimod har skinddragterne fra Danmarks oldtid ikke været genstand for helt så stor opmærksomhed.

Det var baggrunden for et forskningsprojekt, som Lise Bender Jørgensen og undertegnede gennemførte i midten af 1980-erne med støtte fra Statens humanistiske Forskningsråd. Formålet var at skaffe (sikre) dateringer af de mosefundne skinddragter som grundlag for en beskrivelse af skinddragternes udvikling gennem Danmarks oldtid. Et antal hidtil udaterede skinddragter fra moserne blev ¹⁴C-dateret med acceleratormetoden.¹

Det betyder, at vi i dag kender rester af skinddragter fra både sten-, bronze- og jernalder (kataloget). Samtidig har både tekstil- og skinddragternes udvikling påkaldt sig fornyet interesse gennem etab-

lering af Centre for Textile Research (CTR) under Danmarks Grundforskningsfond.

Der knytter sig særlig interesse til en skinddragt, som er fundet i Møgelmose ved Jelling. Stykket er ganske enkelt unikt.

Fundforhold

Fundet fremkom i 1857 i Møgelmose på Jelling Mark, Jelling sogn ved Vejle (fig. 1-2).² Det var en tjenestedreng, som gjorde fundet, da han gravede tørv for sin husbond. Noget under jordskorpen stødte han på skelettet af, hvad han opfattede som et kvindeligt individ i 10-12 års alderen. Det fandtes i en næsten stående stilling og var iført en skinddragt.

Skeletdelene, der sammen med skinddragten blev indsendt til Nationalmuseet, bestod kun af den sammenbøjede overdel af kraniet, nogle løse knogler samt fødderne, hvorpå der endnu sad indskrumpet hud og hvorpå alle tæerne endnu fandtes. Ved en del af skelettets knogler og især ved kraniefragmentet klæbede temmelig lange, lysebrune hovedhår. På stedet fandtes ellers intet, som kunne oplyse yderligere om fundet.

Fig. 1. Skinddragten fra Møgelmose ved Jelling. A. Forsiden. – B. Rygsiden. Eva L. Jørgensens opmåling, år 2000.
The skin garment from Møgelmose near Jelling. A. Front. – B. Back. Eva L. Jørgensen's measurements, 2000.

Fig. 2. Skinddragten fra Møgelmose ved Jelling. A. Forsiden. – B. Rygsiden (foto Roberto Fortuna, Nationalmuseet).
The skin garment from Møgelmose near Jelling. A. Front. – B. Back (photo Roberto Fortuna, the National Museum).

Sammen med skinddragten og skelettet indsendtes også nogle rødder og grene samt et ca. 55 cm langt, tildannet træstykke; afbrudt i den ene ende og med et firkantet hul i den anden. Der foreligger ingen oplysninger om træstykkernes forbindelse med fundet. Skinddragten opbevares stadig på Nationalmuseet og er i rimelig god stand. Derimod har hverken skeletdele eller træstykker kunne genfindes (jf. Ebbesen 1986, 20 ff).

Da moselig erfaringsmæssigt er en del indskrumpede, kan der ikke tillægges tjenestekarlens alderbestemmelse nogen betydning. Det samme gælder for farven på hovedhårene, som var brunede af vandet i tørvemosen. Derimod må man formode, at hans kønsbestemmelse af liget var korrekt.

I 1938 gennemførte J. Iversen en hurtig pollen-datering af skinddragten til pollenzone VII eller tidligneneolitisk tid. I sagens papirer bemærkede han, at det nok ikke kan passe. Det kan det heller ikke. Men skinddragten blev alligevel af Margrethe Hald (1950, 50 ff.) dateret til stenalderen. Der er siden gennemført to ¹⁴C-dateringer af skinddragten, henholdsvis i Oxford og Uppsala. Begge dateringer er fra 1987:

Oxford (OxA-1188): 2270 ± 70 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 400-200 f.Kr.

Uppsala (Ua-334): 1790 ± 95 BP, kalibreret med én standardafvigelse (65,9 % sandsynlighed): 120-350 e.Kr.

Ved en bedømmelse af dateringsresultaterne må tages hensyn til, at prøverne tidligere har været behandlet med konserveringsmidler. Dateringerens nøjagtighed afhænger derfor også af, i hvilken grad det er lykkedes at udtrække alle konserveringsmidler før selve dateringen. Den samme metode er anvendt til forberedelse af prøverne, som også er udført med samme metode.

De to dateringer afviger fra hinanden med ca. 500 år. Det er umuligt at sige, hvilken der er mest præcis. Skinddragten kan derfor kun dateres til år-

hundrederne omkring Kristi fødsel. På baggrund af en samtale med den tidligere leder af ¹⁴C-Laboratoriet i København, H. Tauber, er der måske grund til at fæste mest lid til den yngste af de to dateringer, dvs. at skinddragten skal dateres til ca. år 200 e.Kr. eller romersk jernalder.

Beskrivelse

Skinddragten (fig. 1-2) er syet sammen af seks større skindstykker, hvoraf de to udgør bærestykke og ærmer, mens de fire udgør midt- og sidestykker, nemlig et stort stykke henholdsvis midt foran og på ryggen samt to sidestykker. Hertil kommer flere mindre skindstykker, bl.a. to små kiler, som er indsatte der, hvor ærmesømmene møder sidestykkerne. Skindene vender hårsiden indad.

De fire skindstykker er forholdsvis ensartede. De ser ud til at være rygskind af fire forskellige dyr. Gennem den lodrette midte har hvert skind en stribe, hvor hårretningen skifter. Bærestykker og ærmer er dannet af to lignende, men modsat vendte stykker. På hvert af disse ses en hvirvel, hvor hårene drejer.

Det højre bærestykke er næsten trapezformet, ca. 50-52 cm langt og 30-32 cm højt, mens det venstre bærestykke er mere trapezformet, ca. 47-50 cm langt og 33-26,5 cm højt. Det er kortest ved ærmet. Bærestykkerne er syet sammen midtfor på dragten. Både foran og bagtil er indsyet kiler ved sammenstyningen (fig. 3). De er henholdsvis ca. 3,5 og ca. 3,7 cm lange og 1,3 cm brede.

Skinddragstens forstykke er ligeledes lidt trapezformet. Det er bevaret i en længde af 51-52 cm og viser helt eller delvist den oprindelige kant på alle sider. Det er 32 cm bredt for oven og 37 cm bredt for neden af den bevarede del.

Det store, midterste rygstykke er også trapezformet. Det er fragmenteret nedadtil og bevaret i en længde af 56-58 cm. Det er 33,5 cm bredt øverst ved ærmerne.

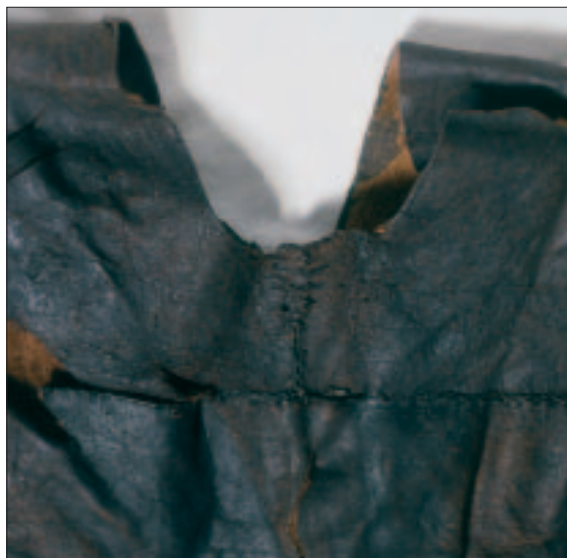

Fig. 3. Skinddragten fra Møgelmose ved Jelling. Indsyede kiler ved halsudskæringen, her på rygside (foto Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

The skin garment from Møgelmose near Jelling. Gussets sewn in at the neck aperture, here on the back (photo Roberto Fortuna, the National Museum).

I begge ærmegab er indsat kiler. Den højre er en trekantet spids, ca. 13,5 cm lang og 4,5 cm bred. Den venstre kile er mere regelmæssig rombisk, 10,5 cm lang og 4,0 cm bred.

Begge de to sidestykker er ca. 54,5 cm lange. Det højre er ca. 40 cm bredt opadtil og fragmenteret nedadtil. Det venstre sidestykke er ligeledes ca. 40 cm bredt opadtil. Kilen til armhulen er placeret under ærmegabet.

Sammensyningerne er overalt lavet med skindstrimler. Generelt er det meget omhyggelige syninger. Kilerne i halsudskæringen er dog lidt mere sjusket syet. Syningerne er udført med kastesting. På ryggen i venstre side ses en endehæftning, yderligere forstærket med et lille v-formet læderstykke, 2,5 x 0,8 cm stort.

I forbindelse med denne undersøgelse af skinddragten er fibrene blevet analyseret af H.M. Apple-

Fig. 4. Skinddragten fra Møgelmose ved Jelling. Reparation af øverste, venstre hjørne af forsides midtstykke (foto Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

The skin garment from Møgelmose ved Jelling. Repair to the top left corner of the middle piece of the front (photo Roberto Fortuna, the National Museum).

yard, Halifax i England.³ Han har kunnet konkludere, at dragten fra Møgelmose er syet af mårskind. Også dette træk adskiller dragten fra de øvrige, kendte skinddragter fra jernalderen.

Skinddragten er stærkt slidt og repareret mange steder. På forsiden ses øverst i venstre side en indsyet lap, som er ca. 4,5 cm lang og lige så høj (fig. 4). I den modsatte side ses en sammensyning fra kanten og ca. 5 cm ind. I venstre side ses tillige for neden en indsyet kile efter en reparation.

Generelt er skinddragten ca. 1 m bred over skulderen fra ærmekant til ærmekant. Overvidden er ca. 70-71 cm, målt lige under ærmerne. Det giver en total brystvidde på næsten hele 1,5 m. Hele dragten har været ca. 72 cm lang fra armhule til den nederste kant. De korte ærmer er ca. 12-13 cm lange. Halsudskæringen er 11,5 cm på den ene led og ca. 20 cm på den anden. Halskanten er lige afskåret.

Skinddragter fra sten- og bronzealder

Fra stenalderen kendes kun et enkelt, lille fragment af en skinddragt (Ebbesen 1993, 125, afb.). I Tværmosen, Ejsing sogn, Midtjylland fandtes ca. 3 m under mosens overflade et 16 x 3,5 cm stort stykke kalveskind med huller langs kanten, gennem hvilke der var trukket en lædersnor. På snoren har sidet tre gennemborede ravstykker og ca. 70 gennemborede hasselnøddeskaller. Fundet er dateret til ca. 3350-2900 f.Kr., dvs. mellemneolitisk tid (kat. nr. 10).

Der er ikke fundet sikre rester af egentlige skinddragter i de berømte egekistegrave fra ældre bronzealder. I næsten alle kister er det iagttaget, at kisterne var foret med kohuder. V. Boye (1896) foreslår sikkert rigtigt, at det er den dodes sengetæppe, som vedkommende har fået med i graven. Der er altså ikke tale om tøj. I Guldhøj, grav B, var barnet svøbt i et gedeskind. I samme højs grav C iagttoges spor af skind (en skindhue?), mens der i højens grav A fandtes stumper af en sko lavet af fåreskind (Boye 1896, 74 ff.).

Derimod kan de skindslag, som i 1946 fandtes ved fødderne af et mandligt moselig i Borremose, Års sogn i Nordjylland, dateres til yngre bronzealder (kat. nr. 3; Thorvildsen 1947, 57 ff.; Hald 1950 nr. 4.; Tauber 1979, 77). Fundet er dateret til 900-540 f.Kr.⁴ De to kapper (fig. 5) er af omtrent samme størrelse og af omtrent samme snit. De består af henholdsvis 22 og 32 korthårede skindstykker (lysere og mørkere fåreskind) af forskellig størrelse, der er syet nøjagtigt og regelmæssigt sammen med tynde skindtråde. Foroven måler kapperne ca. 60-70 cm, forneden er de ca. tre gange så brede. Længden fortil er på den bedst bevarede ca. 90 cm, bagtil ca. 10 cm kortere. Den anden er lidt kortere. Med disse mål har kapperne nået ned over bækket på manden, som var forholdsvis lille. Foroven findes en henholdsvis åben og lukket krave. Den åbne krave har ved den ene kant to knaphuller, og ved den modsatte side sidder to korte læderstrop-

per, der omslutter to små træpløkke. Den lukkede krave er syet sammen fortil. Så det skindslag har skullet trækkes over hovedet. De to ellers ens slag er henholdsvis højre- og venstrevendte med lukning på henholdsvis venstre og højre skulder. Det skyldes sandsynligvis, at de skal vendes modsat og bæres det ene over det andet som et over- og et underslag.

De øvrige oldtidsdragter af skind stammer alle fra jernalderen.

Jernalderens skinddragter

Som nævnt ovenfor er ponchoen fra Møgelmose ved Jelling unik (jf. Hald 1950, 355 ff.). Unikt er også et lændeklæde, som i 1944 blev fundet i Søgårds Mose, Daubjerg sogn (kat. nr. 8; Hald 1950 nr. 15, fig. 395; Simonsen 1996, midtersiderne) sammen med resterne af et stærkt opløst moselig (hænder og underben). Stykket er en kofte af samme slags som de af tekstil, der kendes fra egekistegravene (Boye 1896). Den har rimeligvis på en eller anden måde været fastholdt over skuldrene med remme. I sidekanten ses snørehuller, der viser, at den har kunnet lukkes helt, så den slutter til kroppen. Alle skindstykker hidrører fra kalv.

Blandt jernalderens skinddragter er skindslagene langt de hyppigste. Der kendes mindst 9 slag fra 7 fund, som er dateret til jernalderen (kat. nr. 7, 11, 14, 16, 18, 20 og 22). Dateringerne varierer fra overgangen mellem bronze- og jernalder til 540 e.Kr. og spænder dermed over hele ældre jernalder. Hertil kommer 11 slag fra 6 forskellige fund (kat. nr. 4, 8, 12, 13, 15 og 17), som ikke er daterede, men hvoraf hovedparten – eller alle – sandsynligvis også stammer fra jernalderen.⁵

Næsten alle slag er lavet af fåre- eller lammeskind (nogle muligvis ged). Skindslaget fra Refstrup Hovedgård (kat. nr. 20), som er dateret til 250-540 e.Kr., er dog syet af hjorteskind. Det antyder, at vilde dyrs skind også kunne være råmateriale til dragten

Fig. 5. To skindslag fra bronzealderen, fundet i Borremose. Øverst C 26450, rygside (t.v.) og forside (t.h.). Nederst C 26449 (foto Roberto Fortuna, Nationalmuseet).

Two skin capes from the Bronze Age, found in the bog Borremose. Above C 26450, rear (left) and front (right). Below C 26449 (photo Roberto Fortuna, the National Museum).

på dette relativt sene tidspunkt af jernalderen. Kraven på det ene skindslag fra Karlby Mose (kat. nr. 15) er muligvis et bæverskind, mens resten af slaget er lavet af hunde- eller ulveskind i kombination med kohud.

De fleste slag er meget fint forarbejdet. Skindslagene er ofte syet sammen af flere mindre stykker, i det man har økonomiseret med råmaterialet.

Mange af skindene er fundet sammen med mose- eller -skeletter, men kun de færreste af disse har givet oplysning om, hvordan skindene blev båret. Fundet fra Roum, Nordjylland (kat. nr. 13), bestod således af et afhugget kvindehoved, som var pakket ind i skindslaget (Ebbesen 1986, 108). På den måde har damen jo ikke brugt slaget i levende live.⁶ Andre slag er fundet ved siden af den døde, eller de har været lagt over liget. De kendte fund antyder, at skindslagene blev båret med hårsiden indad, men at de også kunne bæres med hårsiden udad. Huldremosekvinden (kat. nr. 16) var således klædt i to slag, det inderste vendte hårsiden indad, mens det yderste, meget flotte slag, vendte hårsiden

udad. Det er foreslået (Ebbesen 1986, 85) at de to slag tilsammen repræsenterer en komplet dragt på samme måde som de to bronzealderlag fra Borremose. Generelt gælder det sandsynligvis, at så simple klædestykker sikkert kunne bæres mere eller mindre efter behov (jf. Hald 1950, 320).

Skinddragterne er brugt af både mænd, kvinder og børn uden forskel.

Det er karakteristisk, at slagenes nedre kant er lige og ikke buet. Omridset er således trapezformet. Slagenes frie sidekanter er meget skrå, hvorved længden ved siderne bliver betydelig længere end den lodrette midterakse, der kun er 50-75 cm. Den nedre kant er 150-200 cm lang, mens den øvre halsudskæring kun er 60-70 cm bred. De længste slag, som er fundet ved Elling (kat. nr. 18) og i Søgårds Mose I (kat. nr. 7), er henholdsvis højst 90 cm og 100 cm høje. Det mindste slag, som er fundet ved Årestrup (kat. nr. 6), er kun 65 cm ved halsudskæringen, 142 ved underkanten og kun ca. 45 cm højt. Det er muligvis til et barn og lavet af lammeskind.

Skindslagene er af M. Hald (1950, 319 ff.; jf. Nør-lund 1941; Munksgaard 1974, 126 ff.) inddelt i 3 typer:⁷

Type A (fig. 6) er defineret som symmetriske skindslag med en slags krave eller bærestykke som – uanset om disse er dannet af ét stykke skind eller flere, der er sat sammen – er lige gennemløbende ved overkanten. Der kendes mindst otte slag af denne type (kat. nr. 7 (mindst to), 13, 14, 15 (mindst tre) og 18) hvoraf de fem er dateret til førromersk jernalder. Stykkerne er nogenlunde lige store og ens sammensatte. Blandt slagene af denne type er mange rigtig lange (kat. nr. 18). Skindene er ca. 80 cm høje, 150-200 cm brede og med en halsåbning på kun ca. 60 cm. Slag af denne slags blev båret

Fig. 6. Skindslag (type A) fra True Mose, Midtjylland (foto Guldager fotografi).

Skin cape (Type A) from the bog True Mose, central Jutland (photo Guldager Fotografi).

hvilende ligeligt på begge skuldre med en lukning foran på brystet.

Type B (fig. 7) er defineret som asymmetriske skindslag, der er forsynet med kraver eller bærestykker. Der kendes seks slag af denne type (kat. nr. 6, 12, 16 og 17), hvoraf et slag fra Huldremose (kat. nr. 16) er dateret til 40 f.Kr. - 220 e.Kr. Typen er gennem de to slag fra Borremose (kat. nr. 3) også kendt i bronzealderen. Blandt slagene af denne type er både det generelt mindste, som kun er 142 cm ved underkanten (kat. nr. 6), og det største, som er mere end 200 cm ved underkanten (kat. nr. 12).

Type C er defineret som asymmetriske skindslag, som ikke har krave. Der kendes mindst fire slag af denne type (kat. nr. 16 (inderslaget), 20, 22 og 23). Sandsynligvis repræsenterer flere af de ubestemmelige slag også denne type. Slagene af type C er alle daterede til henholdsvis førromersk jernalder og begyndelsen af romersk jernalder.

De fleste af slagene af type B og C har den dybe halsudskæring liggende til højre; på enkelte ligger den til venstre. De bæres naturligt ved, at de lægges ind under den ene arm og knappes eller på anden måde sammenhæftes over den anden. Når slagene bæres på den måde, bliver deres trapezform forklarlig, da det parti, hvor højden er mindst, må have ligget under armen.

Generelt gælder det, at slagene kan være lukket med stropper, rulleknapper, bindebånd, snøring, sammensyning eller sammenbinding. Det ene slag fra Huldremose (kat. nr. 16) har en lukning, som er dannet af to fint formede læderringe, hvorigennem en tynd læderstrimmel er trukket. Slagene fra Baunsø Mose (kat. nr. 12) har både stropper og læderknapper, hvor knapperne er dannet af oprulning af læderstrimmel. Der er antydnet snorehuller eller dobbelte knaphuller. Det ene slag fra Karlby Mose (kat. nr. 15) har også en rulleknop. Der ses også brugt små træpinde i lukningen (jf. Munksgaard 1974, 126 ff).

Mange af slagene er reparerede (Mannering & Schmidt 2007).

Fig. 7. Skindslag (type B) fra Huldremose. Slaget på gine (foto Nationalmuseet).

Skin cape (type B) from the bog Huldremose. The cape is on a dummy (photo the National Museum).

Foruden disse egentlige dragter kendes en skindhue, som sad på hovedet af et mandligt moselig fra Søgårds Mose i Vestjylland (kat. nr. 7). Det er en lille tætsluttende skindhue, som synes at have været bundet med skindsnore ligesom den spidse hætte, der blev fundet siddende på Tollundmandens velkendte hoved (kat. nr. 19), og som er syet af otte stk. skind med hårsiden vendende indad. Den var bundet fast med en tynd skindsnor, der fastgjort til

huens nederste del ved venstre tinding gik under hagen op til højre tinding, hvor den med en sløjfe var bundet til en anden, noget kortere snor. Huerne er dateret til henholdsvis 200 f.Kr.-10 e.Kr. og 360-110 f.Kr., eller førromersk jernalder.

Livremme kendes fra Tollund, Rønbjerg mose og Krogens Mølle (kat. nr. 19, 9 og 1), hvor der i de sidstnævnte fund også fremkom henholdsvis en sammenviklet læderpisk og en lædersnor.

Afslutning

Det fremgår af denne oversigt, at de fleste fund af skinddragter stammer fra ældre jernalder. Sammenligner man antallet af kendte skinddragter med antallet af tekstilfund, ses det, at tekstilfundene er langt talrigere. Det gælder også, hvis man kun sammenligner antallet af mosefundne skind- og tektildragter, hvor tekstilerne er i klart overtal (Hald 1950; Jørgensen 1986 og 1992). Da fund- og bevaringsforhold er de samme, må det skyldes, at tekstiler de facto har været hyppigere brugt i beklædningen end skind.

Skinddragten fra Møgelose og lændeklædet fra Søgårds Mose er unika. Skindslagene er langt de mest almindelige, og som vist ovenfor blev de forskellige typer brugt af mænd, kvinder og børn uden forskel. I moderne sprogbrug var de unisex. Fundet fra Huldremose (kat. nr. 16) og flere andre fund viser, at tekstiler og skindslag kunne bruges samtidigt, selvom det ser ud til, at skindslagene oftest blev brugt som eneste beklædningsstykke (kat. nr. 3). Sådan bliver de også båret på mange romerske billeder af germanske soldater (Munksgaard 1974). De blev båret med pelssiden indad mod den nøgne krop, hvilket også giver mest varme.

Skinddragterne indgår som en naturlig del af beklædningen i ældre jernalder. I forhold til tekstilerne har der nok været tale om en anderledes funktion i beklædningen. Skinddragter – eller pelse – er som bekendt bedre end tekstiler til at beskytte mod regn samt til at give varme. Som sådan er de nok også blevet brugt af oldtidsfolkene.

Noter

1. Lise Bender Jørgensen har overladt mig alene at udarbejde denne publikation. – Se i øvrigt Hedges *et al.* 1988, 299.
2. Fundet opbevares på Nationalmuseet, NM I nr. 16316. – Møgelose, Jelling sogn, Vejle amt.
3. Ulla Mannering, Centre for Textile Research, Københavns Universitet, har venligst meddelt mig, at analyser tyder på, at dragten er lavet af gedeskind.
4. Det skal anføres, at der er nye ¹⁴C-dateringer på vej, som muligvis kan ændre denne datering.
5. Hertil kommer et skindslag, som er fundet i Krogens Mølle, Nordjylland (kat. nr. 1). Stykket er netop blevet nykonserveret og opmålt. Det er lavet af ret svært fåreskind, der vender hårsiden indad. Det er omhyggeligt tildannet af skindstykker. De enkelte dele er syet sammen med sømmesting og forsting. Det er hidtil blevet opfattet som et hætteslag men repræsenterer sandsynligvis en kappe som de andre (personlig meddelelse fra Ulla Mannering). Hætteslaget er dateret til 170 f.Kr.-80 e.Kr. eller slutningen af førromersk jernalder.
6. Et helt tilsvarende fund kendes fra Osterby i Schleswig (Schlabow 1949, 3 ff.). Fundene skal sandsynligvis ses som påvirkninger fra den keltiske kraniekult (jf. Kaul 1988, 47 ff.). – Det samme gælder for fundet i Bellevue Skov (Ebbesen 1987, 65 ff.), hvilket jeg beklageligvis ikke var opmærksom på, da jeg publicerede fundet.
7. De fleste af de i alt 4 skindslag, som er fundet i Schleswig-Holstein (Damendorf, Windeby og Osterby, alle Kr. Eckernförde, og Rendswühren, Kr. Rendsburg), har en lidt anden udformning end de danske, jf. Schlabow 1938, fig. 28; 1950, 10 f.; 1958, 118 ff.; 1976, 94 ff.

Katalog – Skinddragter fra oldtiden

Der er i fundlisten kun medtaget danske, foreliggende fund (jf. Hald 1950 nr. 6, 34, 42 og 45-6; Schlabow 1976, 97). Kulstof-14 dateringerne er alle nykalibrerede ved benyttelse af kalibreringsprogrammet OxCal v.3.9 (2003).

1. Krogens Mølle Mose, Torslev sogn, Hjørring amt.

Fundet (NM D 1310-12) fremkom ved tørvegravning i 1878 ca. 0,3 m dybt i en mose. Det består af et slag, nogle skindrester, sandsynligvis fra et skindslag samt et læderbælte og en pisk.

Fundet er dateret (K-2132) til 2030 ± 100 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 170 f.Kr. - 80 e.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 1, fig. 380; Nørlund 1941, 22 og 43, fig. 40-41; Tauber 1979, 77.

2. Skærum Kirke, Skærum sogn, Hjørring amt.

Fundet (NM D 8274) fremkom i 1913 ved tørvegravning i en mose. Det består af skeletdele (moselig), dele af en sko samt et fragmenteret skindslag (ubest.).

Fundet er dateret (OxA-1187) til 1960 ± 90 BP, kalibreret med én standardafvigelse (63,2 % sandsynlighed): 60 f.Kr. - 140 e.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 3.

3. Borremose, Års sogn, Ålborg amt.

Fundet (NM C 26.449-53) fremkom i maj 1946 ved tørvegravning i Borremose. Ca. 2 m dybt i mosen lå liget af en mand. Ved ligets fødder fandtes en stor skindbylt, bestående af to velbevarede skindslag. De har omtrent samme størrelse og samme snit (begge type B).

Fundet er dateret (K-2813) til 2600 ± 80 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 900-540 f.Kr. – Litt.: Thorvildsen 1947, 57 ff.; Hald 1950 nr. 4.; Tauber 1979, 77.

4. Hørby Mose, Hørby sogn, Ålborg amt.

Fundet (Sydhimmerlands Museum, Hobro. – NM I j.nr. 399/45) fremkom i 1945 ved tørvegravning i en lille kedelmose. Det består af en menneskehånd og fragmenter, sandsynligvis af et skindslag (ubest.). – Litt.: Hald 1950 nr. 9.

5. Tvedemose, Marienborg, Rostrup sogn, Ålborg amt.

Fundet (NM C 24620-01) fremkom i juni 1942 ved tørve-

gravning. Der fandtes nogle skeletdele, en granitsten og en del skindrester. Sagerne lå ca. 50 cm over mosebunden og ca. 80 cm under overfladen. Skindresterne kan ikke bestemmes. – Litt.: Hald 1950 nr. 10.

6. Årestrup By, Årestrup sogn, Ålborg amt.

Fundet (Vesthimmerlands Museum, Års, 806 – C 159) fremkom ved tørvegravning i 1946, ca. 2 m dybt i en mose. Det består af et næsten helt skindslag, sandsynligvis til et barn. En åre og lerkarskår (kasseret) fandtes sammen med slaget (type B). – Litt.: Hald 1950 nr. 13, fig. 366b.

7. Søgårds Mose I, Daubjerg sogn, Viborg amt.

Fundet (Skive Museum C 63) fremkom ved tørvegravning i 1942, ca. 1,2 m dybt nede i mosen. Fundet består af et velbevaret og to stærkt fragmenterede og næsten helt ens skindslag samt en hue og to sko. Skindslagene var viklet om et moselig (en 30-35 årig mand – 'Daubjerg-manden') (mindst to af type A).

Fundet er dateret i 1981 (K-3513) til 2080 ± 75 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 200 f.Kr. - 10 e.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 14, fig. 18; Simonsen 1996.

8. Søgårds Mose II, Daubjerg sogn, Viborg amt.

Fundet (Skive Museum. – NM j. 373/44) fremkom i april 1944 ved tørvegravning i mosen 200 m vest for fundet kat. nr. 7. Fundet består af et meget dårligt bevaret lændeklæde af skind.

Fundet er dateret (Ua-33589) til 1790 ± 30 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 130-320 e.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 15, fig. 395; Simonsen 1996.

9. Rønbjerg Mose, Rønbjerg sogn, Viborg amt.

Fundet (NM D 2624) fremkom i mosen i 1891. Det består af flere fragmenter af et (?) skindslag, en livrem og lædersnor samt flere tekstiler (ubest.). – Litt.: Hald 1950 nr. 35.

10. Tværmose, Ejsing sogn, Viborg amt.

Fundet (NM B 10475-06) fremkom ca. 3 m under mosens overflade. Der fandtes et 16 x 3,5 cm stort kalveskind med huller langs kanten. På snoren sad tre ravperler og ca. 70 gennemborede hasselnøddeskaller.

Fundet er dateret (Ua-329) til 4420 ± 160 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 3350-2900 f.Kr. svarende til mellemneolitisk tragtbægerkultur. – Litt.: Ebbesen 1993, 125.

11. *Vindum Mose*, Vindum sogn, Viborg amt.

Fundet (NM C 5030) fremkom i mosen i 1883. Det består af et menneskeskelet, som var indhyllet i et skindslag, hvoraf kun rester er bevaret (ubest.).

Fundet er dateret (Ua-331) til 2270 ± 165 BP, kalibreret med én standardafvigelse (65,4 % sandsynlighed): 550-50 f.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 20.

12. *Baunsø Mose*, Roum sogn, Viborg amt.

Fundet (NM D 11103a-c) fandtes i 1927 under tørvegravning i mosen. Det består af to velbevarede og et meget fragmenteret skindslag. De fandtes svøbt om liget af en ung mand (moselig) (to af type B og ét ubest.). – Litt.: Hald 1950 nr. 21, fig. 364 og 367; Nørlund 1941, 23 og 28.

13. *Roum Mose*, Roum sogn, Viborg amt.

Fundet (NM I j.nr. 381/42) fremkom i juni 1942 ved tørvegravning i Roum Mose. Et afhugget kvindehoved fandtes indsvøbt i et skindslag (type A). – Litt.: Hald 1950 nr. 22.

14. *True Mose*, Roum sogn, Viborg amt.

Fundet (Viborg Stiftsmuseum 6742. – NM j.nr. 156/42) i 1941 ved tørvegravning. Der fandtes ikke andre sager. Et meget velbevaret skindslag (type A).

Skindslaget er dateret (Ka-6512) til 2070 ± 60 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 170 f.Kr. - 10 e.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 23, fig. 26a.

15. *Karlby Mose*, Karlby sogn, Randers amt.

Fundet (NM D 4854, a-e) fremkom i 1900. Det lå ca. 2 m dybt nede i mosen. Det omfatter resterne af et menneskeskelet, nogle vævede tøjstykker samt fragmenterne af fire skindslag (mindst tre af type A). – Litt.: Hald 1950 nr. 26.

16. *Huldremose* ved Ramten, Nimtofte sogn, Randers amt.

Fundet (NM C 3471-79) fremkom i 1879 ved tørvegravning. Det fandtes ca. 2 m dybt nede i mosen og omfatter en kvindeligt moselig (Huldremose-kvinden), en læderrem, en lædersnor, tekstiler samt to meget velbevarede skindslag (et af type B og et af type C).

Fundet er dateret (K-1396) til 1920 ± 100 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 40 f.Kr. - 220 e.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 27-29, fig. 289-91; Tauber 1979, 77. – Ebbesen 1986, 83 ff.; Mannering & Schmidt 2007.

17. *Auning Mose*, Auning sogn, Randers amt

Fundet (Kulturhistorisk Museum, Randers, j.nr. 233/74) i Auning mose. Stærkt forrevet skindslag, fundet sammen med et kvindeligt moselig og et stykke tøj (ubest.). – Litt.: Hald 1950 nr. 29a.

18. *Elling Mose*, Funder sogn, Skanderborg amt.

Fundet (NM I j.nr. 503/38) fremkom i 1938 ved tørvegravning i mosen. Det består af et kvindeligt (Elling-pigen), et velbevaret skindslag og en fragmenteret kohud, som lå under den dodes ben. – Kvinden var klædt i slaget, som faldt fra halsen ned over hoften. Skindet vendte hårsiden ind mod kroppen (type A).

Fundet er dateret (K-2876-77) til henholdsvis 2170 ± 55 BP og 2120 ± 55 BP. Ved kalibrering af gennemsnittet af de to dateringer med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 360-60 f.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 17; Fischer 1979, 7 ff.; Tauber 1979, 12 ff.

19. *Tollund*, Funder sogn, Skanderborg amt.

Fundet (SIM u. nr.) er fremkommet ved tørvegravning i maj 1950. Findestedet ligger kun 92 m vest for nr. 18. Mandligt moselig (Tollund-manden) på hvis hoved sad en kalot. Fundet består tillige af en livrem.

Fundet er dateret (K-2814a-b) til 2200 ± 55 BP og 2130 ± 50 BP. Ved kalibrering af gennemsnittet af de to dateringer (2160 ± 40 BP) med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 360-110 f.Kr. – Litt.: Thorvildsen 1950, 306 ff.; Glob 1965, 7 ff.; Tauber 1979, 77; Ebbesen 1986, 66 ff.

20. *Refstrup Hovedgård*, Gadbjerg sogn, Vejle amt.

Fundet (NM D 7994) ca. 1,3 m dybt i en mose. Fundet består af et velbevaret skindslag (type C).

Stykket er dateret (Ua-336) til 1640 ± 115 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 250-540 e.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 30, fig. 370.

21. *Møgelmose*, Jelling sogn, Vejle amt.

Se omtalen i artiklen.

22. *Haraldskær Mose*, Skibet sogn, Vejle amt

Fundet (NM 3705) fremkom i efteråret 1835 ved grøftgravning i en mose ved Haraldskær. Det består af et kvindeligt (Dronning Gunhild), træpinde, tekstiler samt et skindslag, der lå over liget (type C).

En træpæl (ubehandlet), der var rammet ned ved mose- liget er dateret (K-2812) til 2400 ± 80 BP, kalibreret med én standardafvigelse (68,2 % sandsynlighed): 760-390 f.Kr. – Litt.: Hald 1950 nr. 32; Tauber 1979, 77.

23. *Vester Torsted Mose*, Verst sogn, Ribe amt. Fundet (NM D 8262) fremkom i 1913 ved tørveskæring i mosen. Det består af et stærkt fragmenteret skindslag, som var svøbt om liget af en mand (type C). – Litt.: Hald 1950 nr. 37.

24. *Horreby Lyng*, Horreby sogn, Maribo amt. Fundet (NM C 24266) fremkom i 1940. Det omfatter nogle ubestemmelige skindstykker. – Litt.: Hald 1950 nr. 48.

Litteratur

- Boye V. 1896. *Fund af Egekister fra Bronzealderen i Danmark*. Kjøbenhavn. Facsimile genoptryk: Wormianum, Højbjerg 1986.
- Ebbesen, K. 1986. *Døden i mosen*. København 1986.
- 1987. Bellevue-damen. Menneskeoffer i Bellevue Skov. *Historisk Samfund for Præstø Amt. Årbog 1987*, s. 65-71.
- 1993. Offer til naturens magter. I S. Hvass & B. Storgaard (red.): *Da klinger i muld*. Århus, s. 122-25. – Engelsk udgave: *Digging into the Past*, 1993.
- Fischer, C. 1979. Moseligene fra Bjældskovdal. *Kuml 1979*, s. 7-44.
- Glob, P.V. 1965. *Mosefolket*. København.
- Hald, M. 1950. *Olddanske tekstiler*. Nordiske Fortidsminder Bd. V. København.
- 1972. *Primitive Shoes*. København.
- 1980. *Ancient Danish Textiles from Bogs and Burials*. Copenhagen.
- Hedges, R.E.M et al. 1988. Radiocarbon Dates from the Oxford AMS System. *Archaeometry Datelist 8. Archaeometry* 30, s. 291-305.
- Jørgensen, L.B. 1986. *Forhistoriske Textiler i Skandinavien*. Nordiske Fortidsminder Ser. B Nr. 9. København.
- 1992. *North European Textiles until AD 1000*. Århus.
- Kaul, F. 1988. *Da våbnene tav*. København.
- Mannering, U. & Schmidt, A.L. 2007. Ny viden fra gamle mosefund. *Nyt fra Nationalmuseet* 115, s. 18-20.
- Munksgaard, E. 1974. *Oldtidsdragter*. København.
- Nørlund, P. 1941. Dragt. *Nordisk Kultur* XVb. Stockholm.
- Schlabow, K. 1938. Die Kleidungsstücke aus dem Moorfund von Damendorf. *Offa* 1938, s. 114-121.
- 1949. Haartracht und Pelsskulpterterkragen der Moorleichen von Osterby. *Offa* 8, s. 3-7.
- 1950. *Trachten der Eisenzeit aus Moorfunden in Schleswig-Holstein*. Neumünster.
- 1958. Zwei Moorleichenfunde aus dem Domlandsmoor von Windeby, Kreis Eckernförde. *Præhistorische Zeitschrift* 1958, s. 118-219.
- 1976. *Textilfunde der Eisenzeit in Norddeutschland*. Neumünster.
- Tauber, H. 1979. Kulstof-14 datering af moselig. *Kuml 1979*, s. 73-78.
- Thorvildsen, K. 1947. Moseliget fra Borremose i Himmerland. *Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1947*, s. 57-67.
- 1950. Moseliget fra Tollund. *Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie* 1950, s. 302-310.
- Simonsen, J. 1996. *Daugbjergmanden – et menneskeoffer fra tidlig jernalder?* Skive.

A skin garment from Møgelmose, Jelling

New dates of Prehistoric Danish skin garments

In the 1980's Lise Bender Jørgensen and the author conducted a research project in which a number of items of skin clothing found in bogs were dated. We thus know of skin/fur garments from the Stone, Bronze and Iron Ages. The most interesting is a skin garment from Møgelmose near Jelling.

The find appeared during peat-digging in 1857 in the bog Møgelmosen in Jelling Parish, East Jutland. Just below the bog surface the digger came upon a woman's body. It was found almost in almost standing position and was dressed in a skin garment. The garment has been ¹⁴C-dated twice with different results, 2270 ± 70 BP (OxA-1188) and 1790 ± 95 BP (Ua-334). Strictly speaking, the garment can thus only be dated to the centuries around the beginning the Christian era – but it is most likely from c. 200 AD.

The skin garment was sewn together from six largish pieces of skin, two of which form the yoke and sleeves, while four make up the middle section, as well as several smaller pieces. The seams are very well sewn throughout. They are marten skins (at least four different animals?) and the hair side turns inward. The garment is much worn and repaired in many places.

The skin garment is c. 1 m wide across the shoulder from sleeve-edge to sleeve-edge. The circumference around the chest is c. 1.5 m with a breast width of c. 70-71 cm. It is c. 72 cm in length. The short sleeves are 12-13 cm long. The neck aperture is 11.5 x 20 cm.

From the Stone Age we know only a single small fragment of a skin garment. It was found in the bog Tværmosen, Ejsing Parish. The find has been dated to 4420 ± 160 BP (Ua-329) and belongs to the Middle Neolithic Funnel Beaker Culture.

Two skin capes found in 1946 at the feet of a bog body in Borremose have been dated to the middle of the Late Bronze Age: 2600 ± 80 BP (K-2813). The two capes are almost identical and are probably the outer and inner cape of a complete costume.

The unique fur garment from Møgelmose belongs, as mentioned before, to the Iron Age. Unique too is a coat from Søgårds Mose II, western Jutland, which has been dated to the Roman Iron Age: 1790 ± 30 BP (Ua-33589), but resembles the coats known from the Early Bronze Age.

From the Iron Age we also know two skin caps, one from Søgårds Mose and one from Tollund, a few belts from Tollund, Rønbjerg Mose and Krogens Mølle as well as a Swedish mitten from Åsle Mose in Västergötland.

Fig. 8. Rekonstruktion af Damendorfpigens tøj på levende model (foto Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum, Schloss Gottorf).

Reconstruction of the clothes of the Girl from Damendorf on a live model (photo Schleswig-Holsteinisches Landesmuseum, Schloss Gottorf).

The other finds of skin garments from the Iron Age are probably all skin capes. Nine of the capes (from seven finds) have been ¹⁴C-dated. The datings vary from 490 BC to 320 AD. All have thus been dated to the Early Iron Age.

Almost all the capes are made of sheepskin or lambskin; a cape from Refstrup Hovedgård, however, is made of deer-skin. The collar of a skin cape from Karlby Mose may be of beaver skin, but the rest of the cape is made of dog or wolf skin in combination with cowhide.

Skin garments were worn by men, women and children without distinction. Most have the hair side inward, a few have it outward. The Huldremose woman was dressed in two skin capes: an inner cape with the hair side inward and an outer cape with the hair side outward. Together they form a winter fur. These simple skin garments could probably be worn more or less as required.

Most capes are very finely worked and sewn. They are often sewn together from several pieces, inasmuch as the makers were economical with the skins. Several of the capes show repairs.

A typological grouping has been carried out: Type A consists of symmetrical skin capes with collars. Type B are asymmetrical skin capes with collars. Type C are asymmetrical skin capes without collars.

It is generally true of the skin capes that the lower edge is straight, not curved. The contour is thus trapezoid. The

free side edges of the capes are highly diagonal, so that the length at the sides is considerably more than that of the vertical central axis, which is most frequently only 50-75 cm. The lower edge is c. 150-200 cm long, while the upper neck aperture is only 60-70 cm long. The longest cape is 90 cm in length; the smallest is 45 cm. They are 'unisex' and were worn with the hair side inward against the naked body.

The number of textile finds is much greater than the number of known skin garments, and this includes the finds from the bogs. Since the find and preservation conditions there are the same, this must be because textiles were more frequently used in garments than skin. The difference from the textiles is probably due to their different functions. The skin garments – or furs – gave better protection against rain and provided more warmth. They were probably used as such by the prehistoric people who wore them.

Translated by James Manley

Klaus Ebbesen
Slotsdalen 99
DK-2970 Hørsholm

ke@artemisio.com

